

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

Bezoekadres
Zuid-Hollandplein 1
2596 AW Den Haag
Postadres
Postbus 14060
2501 GB Den Haag
T (070) 21 899 02
E info@odh.nl
I www.odh.nl

Faunabeheereenheid Zuid-Holland
T.a.v. mevrouw M.A. Huber
Postbus 85881
2508 CN DEN HAAG

Datum	Uw Brief	Ons Kenmerk	Afdeling	Contactpersoon
11-3-2016	3-9-2015	ODH-2015-00731196	Toetsing & Vergunningverlening Milieu	
Bijlage(n)	Uw Kenmerk	Zaaknummer	Team	Telefoonnummer
	-	00438505	T&V Groen, Geluid, Lucht & EV	070-2189902
Betreft				Email
besluit op aanvraag ontheffing ex artikel 68 Ffw damherten				vergunningen@odh.nl

BESLUIT genomen op **11 MAART 2016**

Onderwerp

Op 3 september 2015 ontvingen wij de aanvraag om een ontheffing ex artikel 68, eerste lid, onder a, c, d, e Flora- en faunawet (hierna: Ffw) juncto artikel 4 onder c en e van het Besluit beheer en schadebestrijding dieren (hierna: Bbsd) van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (hierna: FBE) voor het opzettelijk verontrusten en het doden van damherten (mannelijke en vrouwelijke dieren) binnen het Zuid-Hollandse deel van het deelgebied¹ Amsterdamse Waterleidingduinen, De Blink en Boswachterij Noordwijk gedurende het gehele etmaal met behulp van de middelen: geweren, honden (niet zijnde lange honden), kunstmatige lichtbronnen en geluiddempers. Dit in het belang van de verkeersveiligheid, ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, ter voorkoming van schade aan de flora en fauna, ter bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige damherten, alsmede ter regulering van de populatieomvang. De activiteiten binnen het leefgebied (met uitzondering van de bufferzones) worden aangevraagd voor de periode van 1 september tot en met 31 maart. De aanvraag voor de bufferzones en buiten het leefgebied betreft het gehele kalenderjaar.

De aanvraag wordt gedaan voor de periode van werking van het *Faunabeheerplan damherten in het Noord- en Zuid-Hollandse duingebied 2016-2020*² (hierna: FBP), dat door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland op 20 november 2015 is vastgesteld, namelijk van 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020.

¹ Dit deelgebied omvat een leefgebied voor damherten (duingebied) en gronden buiten het leefgebied (bebouwd en agrarisch gebied; verder: buitengebied). Aan de randen van het leefgebied op plaatsen waar damherten het leefgebied kunnen verlaten, liggen bufferzones. Voor de bufferzones en het buitengebied was in Zuid-Holland een ontheffing voor beheer van damherten van kracht tot en met 31 december 2015. Voor dezelfde gebieden is intussen t/m 31-12-2020 een nieuwe ontheffing voor damhertbeheer van kracht met kenmerk ODH-2015-00718971.

² Inclusief de door de FBE Noord-Holland verzorgde aanvulling met kenmerk FBE/LvH/FBPDH/20151001, het INBO-advies met kenmerk EVINBO 15018 en het advies van het Faunafonds. Daarnaast werden ons door de FBE Zuid-Holland aanvullende onderbouwingen geleverd betreffende het gebruik van geluiddemper en kunstlicht d.d. 16-11-2015 en 24-11-2015.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

Splitsing van de aanvraag

Aangezien bovenbeschreven aanvraag voor een deel voortzetting is van reeds bestaand overeenkomstig beheer (namelijk voor beheer van damherten in de bufferzones van het leefgebied en het buitengebied) en voor een deel nieuw uit te voeren beheer betreft (namelijk voor het beheer binnen het overige deel van het leefgebied) zal de aanvraag dienovereenkomstig in twee besluiten worden afgedaan. Het besluit voor extern beheer werd genomen via de korte procedure ex artikel 4:13 van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb)³, terwijl het nieuwe interne beheer geregeld wordt door middel van een ontheffing met de uitgebreide procedure Afdeling 3:4 van de Awb.

Onderhavig besluit betreft "nieuw intern beheer binnen het overige deel van het leefgebied".

Besluit

Wij besluiten:

- I. een ontheffing ex artikel 68, eerste lid, onder a, c, d en e van de Ffw, juncto artikel 4 onder e Bbsd, te verlenen aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland om jaarlijks in de periode tussen 1 september tot en met 31 maart daaraanvolgend gedurende het gehele etmaal damherten opzettelijk te verontrusten en te doden met het doel om een voorjaarstand van 800 damherten voor het hele leefgebied (ZH en NH) tot stand te brengen;
- II. dat gebruik kan worden gemaakt van:
 - a. geweren;
 - b. honden (niet zijnde lange honden);
 - c. kunstmatige lichtbronnen;
 - d. geluiddempers;
- III. de voorschriften (genoemd in bijlage 1) te verbinden aan deze ontheffing;
- IV. dat deze ontheffing geldig is van 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020;
- V. dat deze ontheffing geldig is binnen het leefgebied maar buiten de bufferzones, zoals aangegeven op de kaart in bijlage 3;
- VI. de aanvraag te weigeren voor ontheffing ter voorkoming en bestrijding van onnodig lijden door zieke of gebrekkige damherten (artikel 68, eerste lid, onder e van de Ffw, juncto artikel 4, onder c Bbsd), omdat dit reeds geregeld is in de aanwijzing ex artikel 67 Ffw (kenmerk PZH-2010-178900422 jo. PZH-2011-299830429 jo. PZH-2011-301880843).

Beroep

De beschikking treedt in werking met ingang van de dag na de toezending of uitreiking aan de geadresseerde(n). Belanghebbenden kunnen een beroepschrift indienen als

- een zienswijze is ingebracht naar aanleiding van de ontwerpbeschikking, of;
- wijzigingen zijn aangebracht in de definitieve beschikking ten opzichte van de ontwerpbeschikking, of;
- indien geen zienswijzen zijn ingebracht naar aanleiding van de ontwerpbeschikking, aangetoond kan worden dat belanghebbende redelijkerwijs niet in staat is geweest om zienswijzen in te brengen n.a.v. de ontwerpbeschikking.

Uiterlijk binnen zes weken na de dag waarop het besluit ter inzage is gelegd kunt u beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA Den Haag.

³ Kenmerk/zaaknummer ODH-2015-00718971/00434304.

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

In het beroepschrift moet het volgende staan:

- naam en adres;
- de datum en handtekening;
- een duidelijke omschrijving van het besluit waartegen u in beroep wilt gaan (stuur een kopie mee of noem ook het kenmerk);
- de reden of argumenten waarom u beroep instelt. Dit kan alleen wanneer er ook beroep wordt ingediend).

Bij een spoedeisend belang kunt u een verzoek om een voorlopige voorziening indienen bij de Voorzitter van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA Den Haag.

Het is voor burgers ook mogelijk om een beroep of een verzoek om voorlopige voorziening digitaal bij de Raad van State in te dienen via het Digitaal loket (<https://digitaaloket.raadvanstate.nl/>). Voor het digitaal verzenden van het verzoek om voorlopige voorziening moet u beschikken over DigiD.

Wij verzoeken u een kopie van uw beroepschrift/verzoek om voorlopige voorziening te sturen aan: Omgevingsdienst Haaglanden, afdeling Toetsing & Vergunningverlening Milieu, Postbus 14060, 2501 GB Den Haag of via vergunningen@odh.nl.

Ondertekening

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
voor dezen,

ing. L. Hopman
Hoofd Toetsing & Vergunningverlening Milieu
van de Omgevingsdienst Haaglanden

Bijlage(n):

- Bijlage 1: Voorschriften
- Bijlage 2: Overwegingen
- Bijlage 3: Kaart leefgebied en bufferzone
- Bijlage 4: Samenvatting en reacties op zienswijzen
- Bijlage 5: Ingebrachte zienswijzen en de reactie daarop voor de ontheffing FFW bestrijding damherten van de provincie Noord-Holland die ook relevant zijn voor de ontheffing in Zuid-Holland

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

Afschrift aan:

- Stichting Duinbehoud, Postbus 664, 2300 AR Leiden;
- Stichting de Faunabescherming, Amsteldijk-Noord 135, 1183 TJ Amstelveen;
- Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, Postbus 85980, 2508 CR Den Haag;
- Ministerie van Economische Zaken, t.a.v. de heer J.A.M. van Spaandonk, Postbus 20401, 2500 EK Den Haag;
- Gemeente Noordwijk, Voorstraat 42, 2201 HW Noordwijk;
- Gemeente Noordwijkerhout, Herenweg 4, 2211 CC Noordwijkerhout;
- Politie Den Haag, Afdeling Bijzondere Wetten, Postbus 264, 2501 CG Den Haag;
- BIJ12, Unit Faunafonds, t.a.v. de secretaris, Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht;
- K.N.J.V., Postbus 1165, 3800 BD Amersfoort;
- Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en Handhaving, Team Groen, p/a meldingNbwet@ozhz.nl;
- Secretaris Partij voor de Dieren Zuid-Holland, Maaswijkstraat 13, 2586 CA Den Haag;
- Partij voor de Dieren Zuid-Holland, p/a Provincie Zuid-Holland, kamer C 1.39, Postbus 90602, 2509 LP Den Haag;
- GroenLinks Zuid-Holland, t.a.v. A. van Hunnik, p/a Postbus 90602, 2509 LP Den Haag;
- Provincie Zuid-Holland, t.a.v. T.G. Molegraaf, Postbus 90602, 2509 LP Den Haag.

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

BIJLAGE 1: Voorschriften

Aan deze ontheffing zijn de volgende voorschriften verbonden:

1. Deze ontheffing kan uitsluitend worden gebruikt na tussenkomst van de FBE.
2. Indien de FBE toestemming tot gebruik van de ontheffing verleent, dan verleent de FBE deze toestemming schriftelijk. De FBE stuurt tegelijkertijd een afschrift van deze toestemming of in overleg met Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (hierna: OZHZ) overzichten van de verleende toestemmingen aan de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en Handhaving, team Groene Wetten.
3. Binnen 48 uur na het doden van een damhert zendt de betrokken jachtaktehouder hiervan een rapportage aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland. Deze rapportage bevat in ieder geval gegevens betreffende afschotdatum, afschottijdstip, wel/geen gebruik van kunstlicht, locatie van optreden, geschatte leeftijd, geslacht en conditie.
4. De FBE stuurt jaarlijks uiterlijk op 1 juli een rapportage over het gebruik van de ontheffing in het voorafgaande kalenderjaar aan de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en Handhaving, team Groene Wetten, Postbus 550, 3300 AN Dordrecht en een afschrift van de rapportage aan de Omgevingsdienst Haaglanden, Postbus 14060, 2501 GB te Den Haag. In de rapportage dient in ieder geval al het damhertenafschot te worden vermeld, met afschotdatum, afschottijdstip, wel/geen gebruik van kunstlicht, locatie van optreden, geschatte leeftijd, geslacht en conditie.
5. Deze ontheffing mag niet worden gebruikt binnen het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid zonder dat de FBE beschikt over een vergunning voor de ingreep in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998.
6. Op de dag voorafgaand aan de actie dient vóór 20:00 uur door de toestemminghouder of uitvoerder melding van de actie te worden gemaakt bij de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en Handhaving, team Groene Wetten. E-mailadres voor meldingen is meldingffwet@ozhz.nl, telefoonnummer is 078-7708081 (inspreken op antwoordapparaat). Hierbij moet een door de FBE verstrekt uitvoeringskenmerk vermeld worden, evenals de locatie, de datum en het tijdstip waarop de bestrijdingsactie plaats zal vinden. Indien gewenst, kunnen acties op dezelfde wijze ook per week gemeld worden.
7. De gebruiker van de ontheffing dient een kopie van de ontheffing en van het FBE-uitvoeringsformulier waarop de door de FBE toegekende uitvoeringscode is vermeld bij zich te dragen.
8. De toestemmingshouder en de uitvoerder van de ontheffing dienen zich te houden aan de door de FBE gestelde administratieve regels.
9. Bij bijzondere weersomstandigheden kunnen Gedeputeerde Staten besluiten om de schadebestrijding op te schorten.
10. Deze ontheffing kan op grond van de criteria als bedoeld in artikel 80 van de Flora- en faunawet worden gewijzigd en/of ingetrokken.
11. De FBE draagt er zorg voor dat zowel de populatieontwikkeling van de damherten, alsmede de schade waarbij damherten betrokken zijn op een adequate manier gedurende de looptijd van het FBP worden vastgelegd.

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

12. De FBE draagt er zorg voor dat er een beheercommissie wordt ingericht ter begeleiding en sturing van het beheer, alsmede ten behoeve van monitoring van de ontwikkeling van de diverse in het FBP genoemde soorten.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

BIJLAGE 2: Overwegingen

Inleiding

Op basis van het door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland op 20 november 2015 ongewijzigd vastgestelde FBP⁴ heeft de FBE reeds op 3 september 2015 een aanvraag ingediend voor een ontheffing ex artikel 68, eerste lid, onder a, c, d, en e van de Flora- en faunawet, in het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid, ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren, ter bescherming van flora en fauna, ter voorkoming en bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige damherten en ter regulering van de populatieomvang.

Onderhavig onderdeel van het besluit behelst de ingreep binnen het leefgebied van de damherten, exclusief de daar aangewezen bufferzones (waar ter voorkoming van het naar het bouwland uittreden van damherten wel het gehele jaar dient te worden beheerd). Binnen het deel van het leefgebied dat in dit besluit aan de orde is, zal in de periode tussen 1 september en 31 maart daaropvolgend tegen damherten moeten kunnen worden opgetreden door verontrusting en doding met het geweer, zo nodig voorzien van een geluiddemper, zo nodig 's nachts onder gebruikmaking van kunstlicht, alsmede onder gebruikmaking van honden. Het andere deel van de aanvraag (beheer binnen de bufferzones en in het buitengebied) werd behandeld in ons besluit met kenmerk/zaaknummer ODH-2015-00718971/00434304.

Aan beide besluiten ligt dezelfde motivering ten grondslag. Deze motivering wordt in het FBP uitvoerig beschreven. Kort samengevat wordt de populatie damherten in het leefgebied in aanzienlijke mate in aantal teruggebracht (regulatie van de populatieomvang naar aanleiding van zowel de schadehistorie in en om het leefgebied als in relatie tot de draagkracht van het gebied), maar ook ter bescherming van de belangen flora en fauna, openbare veiligheid, landbouwschade en ter voorkoming van onnodig lijden. Buiten het leefgebied wordt getracht de stand zo beperkt mogelijk te houden. Naar verwachting zal bij een aanzienlijk gereduceerde populatie binnen het leefgebied minder uittreding van de herten naar het buitengebied plaatsvinden, alwaar deze dieren belangrijke schade aan gewassen en verkeersongelukken kunnen veroorzaken. Uit de gegevens in het FBP betreffende populatie- en schadeontwikkeling blijkt dat bij een lagere stand de damherten over het algemeen binnen het leefgebied blijven.

Het doden van damherten in de bufferzones om te voorkomen dat damherten (vrijwel uitsluitend dieren van het mannelijk geslacht) het buitengebied bereiken remt of stopt de populatiegroei binnen het leefgebied niet. Dit afschot zorgt wel voor een scheefgroei in de geslachtverhouding, welke de vrouwelijk damherten aantalsmatig bevoordeelt. Binnen het leefgebied zullen dus maatregelen worden uitgevoerd ter reductie van de populatie, mede ten doel hebbend de geslachtverhouding te corrigeren.

Procedure

Voor de termijn van behandeling van dit onderdeel van de aanvraag is toepassing gegeven aan de beslistermijn zoals opgenomen in Afdeling 3:4 van de Algemene wet bestuursrecht.

Zienswijzen

Door drie organisaties werden zienswijzen ingediend: Stichting Duinbehoud, Stichting de Faunabescherming en de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren. Bijlage 4 bij dit besluit bevat een korte samenvatting van de ingediende zienswijzen en de reacties hierop. Bijlage 5 bij dit besluit bevat een korte samenvatting van de ingediende zienswijzen die ook bij de provincie Noord-Holland zijn ingediend en de reacties hierop, die tevens zijn afgestemd met de provincie Noord-Holland,

Advies van het Faunafonds

Overeenkomstig de bepalingen in de Ffw is op 6 oktober 2015 advies gevraagd aan het Faunafonds met

⁴ Inclusief de door de FBE Noord-Holland verzorgde aanvulling met kenmerk FBE/LvH/FBPDH/20151001, het INBO-advies met kenmerk EVINBO 15018 en het advies van het faunafonds. Daarnaast werden ons door de FBE Zuid-Holland aanvullende onderbouwingen geleverd betreffende het gebruik van geluiddemper en kunstlicht d.d. 16-11-2015 en 24-11-2015.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

betrekking tot het FBP inclusief de door de FBE-Noord-Holland verzorgde aanvulling met kenmerk FBE/LvH/FBPDH/20151001 en het INBO-advies met kenmerk EVINBO 15018 en de in het FBP omschreven aanvraag van de ontheffing ex artikel 68 van de Ffw. Het Faunafonds heeft op 30 oktober 2015 aan beide provincies geadviseerd om de in het FBP beschreven aanpak in de komende jaren op alle punten ten uitvoer te brengen, dit inclusief het gebruik van nachtelijk afschot en het gebruik van geluiddempers en nachtzichtapparatuur bij onderhavig beheer. In het advies wordt tevens vermeld dat het voornemen om slechts vrouwelijk wild te schieten nadat de erbij behorende kalveren geschoten werden, op gespannen voet staat met de omvang van deze beheertaak binnen het leefgebied, met name bij de aanvang van het beheer. Het Faunafonds adviseert om in het begin van de actie juist zoveel mogelijk dieren te schieten en "het hindeafschot niet te laten beperken vanwege het bezit van een hertenkalf"⁵. Ook wordt geadviseerd om (samengevat) veel aandacht te schenken aan publiekscommunicatie, terwijl een goede monitoring, analyse en rapportage essentieel worden geacht.

Wettelijk kader

Op grond van de Ffw is het onder meer verboden beschermde inheemse diersoorten:

- te doden, verwonden, vangen (artikel 9);
- opzettelijk te verontrusten (artikel 10).

In artikel 7, zesde lid van het Bbsd is bepaald dat "een geweer niet is voorzien van een geluiddemper, een kunstmatige lichtbron, een voorziening om een prooi te verlichten, een vizier met beeldomzetter, een elektronische beeldversterker of enig ander instrument om 's nachts te schieten".

In artikel 7, negende lid, onder a van het Bbsd is bepaald dat geweren niet worden gebruikt voor zonsopgang en na zonsondergang.

Het geweer en de hond (niet zijnde een lange hond) behoren tot de toegestane middelen waarmee dieren (op vrijstelling of ontheffing) mogen worden gevangen of gedood, zoals bepaald in artikel 72, eerste lid, van de Ffw jo. artikel 5, eerste lid, van het Bbsd. Kunstmatige lichtbronnen staan weliswaar ook op deze lijst, het gebruik is echter beperkt tot het gebruik bij het vangen of doden van vossen door de formulering van artikel 9, zesde lid, van het Bbsd.

Artikel 68, eerste lid, van de Ffw maakt het ten aanzien van damherten mogelijk om in afwijking van de hierboven genoemde verbodsbepalingen een ontheffing te verlenen, voorzover niet bij of krachtens enig ander artikel van deze wet vrijstelling is of kan worden verleend, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en er geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort en voorzover sprake is van schending van één of meer belangen die in dit artikel worden genoemd. In het kader van dit besluit zijn aangevraagd:

- het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid;
- voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren;
- de bescherming van flora en fauna;
- het voorkomen en bestrijden van onnodig lijden van damherten en;
- beperking van de populatieomvang.

Van de verbodsbepalingen met betrekking tot het gebruik van het geweer, alsmede van de verbodsbepalingen met betrekking tot het gebruik van middelen (in dit geval kunstlicht en geluiddemper) kan worden afgeweken via een ontheffing op grond van artikel 68, eerste lid, van de Ffw jo. artikel 72, vijfde lid, van de Ffw, mits de noodzaak voor de verruiming van het gebruik van het geweer en de middelen zoals kunstlicht en geluiddemper voldoende in het FBP worden gemotiveerd.

⁵ Deze uitspraak moet wel worden bezien in het licht van de voorgenomen periode van ingreep binnen het leefgebied in de duinen, te weten na 1 september van ieder jaar.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

Beoordeling aanvraag

Algemeen

Het damhert is een diersoort die in relatief beperkte mate binnen Nederland in het wild voorkomt. Naast een gering aantal exemplaren op diverse plekken in het land zijn de belangrijkste leefgebieden: delen van de Veluwe, de koppen van de Zeeuwse eilanden en het Noord- en Zuid-Hollandse duinengebied. Het door de FBE voor het laatste gebied gevraagde beheer wordt in het FBP breed onderbouwd. Naast het voortzetten van het in het buitengebied en in de bufferzones uitgevoerde beheer, wordt in het FBP voorgesteld het beheer uit te breiden met intern beheer van de populatie, omvattende het planmatig en zo snel als mogelijk terugbrengen van de deelpopulaties naar in het FBP per leefgebied omschreven doelpopulaties. Aansluitend dienen de gewenste doelpopulatie(s) te worden gehandhaafd. Voor een volledige omschrijving en onderbouwing van het gewenste beheer, de schades en eventuele andere maatregelen verwijzen wij naar het FBP. Hieronder volgt een beknopte samenvatting.

Belang, noodzaak en schade

In het verleden (met minder damherten) was er rond het leefgebied van de damherten in de duinen relatief weinig schade vanwege damherten. De populatie damherten in met name de Amsterdamse Waterleidingduinen is intussen echter zo omvangrijk geworden, dat binnen het leefgebied (dat tevens als Natura 2000-gebied is aangewezen ter bescherming van Europees gezien belangrijke habitattypen en -soorten) de inheemse flora en fauna veel schade wordt toegebracht en ook het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen bedreigd wordt. Ook planten-, insecten- en zoogdiersoorten die in de Nederlandse duinen normaliter voorkomen, lopen binnen dit gebied in aantal terug als gevolg van de concurrentie en vraat door de extreem grote hoeveelheid damherten. Hoewel de damherten zelf blijkbaar pas lichamelijk nadeel ondervinden bij een nog hogere dichtheid dan nu in het gebied aanwezig is,⁶ is het met name de flora en fauna binnen het leefgebied in de duinen welke aan het verarmen is. Beperking van de populatieomvang van damherten binnen het leefgebied vormt de enige mogelijkheid om dit knelpunt op te lossen. Daarnaast treden er door uittredende damherten belangrijke schades op aan schadegevoelige gewassen en in de vorm van verkeersongevallen, of dreigen dit soort schades op te treden indien de damherten die het duingebied verlaten niet zouden worden beheerd. Voor een nadere beschrijving en onderbouwing van de schades van zeer gevarieerde aard verwijzen wij verder naar het FBP.

Het voorkomen en bestrijden van onnodig lijden

Hoewel in de huidige aanvraag het tegengaan van onnodig lijden bij damherten mede wordt opgevoerd, menen wij dat dat onze aanwijzing ex artikel 67 Ffw van 15 juni 2010 (kenmerk PZH-2010-178900422 jo. PZH-2011-299830429 jo. PZH-2011-301880843) reeds voldoende ruimte biedt om op dit terrein doelgericht beheer ten aanzien van damherten uit te kunnen voeren. Onze aanwijzing regelt immers indien nodig het doden van zieke, gebrekkige of door ongeval beschadigde damherten overal in de provincie. Dit onderdeel van de aanvraag zullen wij daarom afwijzen.

Gunstige staat van instandhouding van de soort

In het FBP is tevens omschreven en onderbouwd dat de gunstige staat van instandhouding van het damhert bij het verlenen van een ontheffing voor het opzettelijk verontrusten en doden niet in gevaar komt. Bij de huidige doelpopulaties in Nationaal Park Zuid-Kennemerland (hierna: NPZK) en de Amsterdamse Waterleidingduinen/De Blink/Boswachterij Noordwijk (hierna: AWD) spreken we over een (geteld) aantal van 1000 damherten tezamen, hetgeen betekent dat het werkelijk aanwezige aantal groter is. Bij een dergelijk aantal zou de populatie zelfs in een afgesloten gebied genetisch zelfstandig kunnen voortbestaan. De

⁶ Op symptomen hiervan die in de literatuur worden beschreven (gewichtsverlies en miltvuur) kan hier nauwelijks gecontroleerd worden. Echter: het in zicht komen van het omslagpunt voor de damherten zelf spreekt uit het volgende: de reproductie op jaarbasis heeft niet meer het ter plaatse eerder aan de hand van de tellingen vastgestelde niveau van circa 29% op jaarbasis.

gunstige staat van instandhouding komt noch door het externe beheer, noch door het interne beheer waar het in deze ontheffing om gaat, noch door de combinatie van beide, in gevaar. Ook het advies van het Faunafonds onderschrijft deze conclusie.

Geen andere bevredigende oplossing

Het reduceren van de populatie damherten binnen het duingebied is de enige oplossing in relatie tot de schade die de damherten veroorzaken. Binnen het leefgebied betreft dit de schade die wordt toegebracht aan de flora en fauna. Zoveel mogelijk vrije betreding door de mens binnen het gebied en het achterwege laten van rasters die de natuur compartimenteren, zijn uitgangspunten bij het beheer van dit gebied (zie ook het FBP). Het laatste aspect is tevens landelijk zowel als Europees uitgangspunt bij het doorvoeren van inrichtingsmaatregelen. Een andere oplossing voor dit probleem dan het terugdringen van het aantal damherten is er in dat licht niet.

In het FBP worden verschillende maatregelen besproken die genomen zijn om de schade buiten het leefgebied te beperken, maar deze zijn onvoldoende effectief. De verwachting is dat met populatiereductie in het leefgebied er minder damherten zullen uittreden, waardoor de schade in het buitengebied zal afnemen (of verdwijnen). Voor een overzicht en effectiviteit van de diverse overig genomen maatregelen ter beperking van schade en overlast verwijzen wij naar het FBP en het advies van het Faunafonds.

Nachtelijk afschot onder gebruik van kunstlicht

Het gebruik van kunstlicht bij het afschot maakt onderdeel uit van de aanvraag en is onderbouwd in het FBP en de aanvulling d.d. 16 november 2015 en de nadere aanvulling van 24 november 2015. Het in deze ontheffing te regelen beheer binnen het leefgebied heeft tot doel met zo min mogelijk verontrusting zo snel als mogelijk een groot aantal damherten uit de populatie te verwijderen. De efficiëntie is er dan bij gebaat zo snel mogelijk zo veel mogelijk stuks uit een diergroep weg te nemen. Of anders gezegd: na een eerste schot te hebben afgegeven dient de schutter te pogen volgende dieren uit die groep ook te doden. Het kunstlicht helpt hierbij door de herten op hun plek te fixeren, waardoor de kans toeneemt meerdere schoten achtereen te kunnen afgeven en op deze manier de damhertenpopulatie zo snel mogelijk te reduceren. Met name in de eerste jaren van het beheer zullen grote aantallen dieren geschoten moeten worden om het afschot hoger te laten zijn dan de nieuwe aanwas. Tevens is 's nachts geen publiek in het terrein aanwezig, hetgeen dit beheer beter uitvoerbaar maakt.

Het gebruik van geluiddempers

De aanvraag omvat tevens het gebruik van geluiddempers. De argumentatie om met geluiddempers te schieten bevat een aantal componenten, die hieronder samengevat worden behandeld. Voor de volledige onderbouwing voor het gebruik van geluiddempers, verwijzen wij naar het FBP en de door de aanvrager ingediende aanvulling op de aanvraag d.d. 16 november 2015 en de nadere aanvulling van 24 november 2015.

Om in de eerste periode van ingreep een maximaal afschot te kunnen bewerkstelligen, dient verontrusting van de damherten door de schoten minimaal te worden gehouden teneinde de kans op afschot te verhogen. Het wegnemen van schotgeluid door middel van een demper (30 dB van 170 dB) helpt daarbij. Door het gebruik van een geluiddemper leggen de damherten minder een associatie tussen het plegen van afschot en menselijk handelen. Bovendien vindt er minder verstoring van de dieren plaats, omdat het geluid wordt vervormd waardoor aard en met name richting voor het wild minder herkenbaar zijn. In de praktijk maakt een demper hierdoor soms meerdere schoten achtereen mogelijk, welke niet zouden kunnen worden afgegeven zonder demper.

Een ander voordeel van de geluiddemper is, dat deze er tevens voor zorgt dat de terugstoot van het wapen met circa 1/3 afneemt, waardoor men nauwkeuriger blijft schieten en tevens de lichamelijke belasting voor de schutter vermindert. Ook groepeert het wapen bij gebruik van een demper beter, de nauwkeurigheid van de schoten is daarmee verbeterd.

Het gebruik van een demper heeft geen invloed op de energieoverdracht van de kogel en het zal ongetwijfeld de efficiëntie van de actie verhogen, hetgeen nodig is om de gewenste doelstand te behalen. Tevens vermindert het de lichamelijke belasting van de schutters, hetgeen de uitvoering ten goede komt.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

Ten slotte vermindert de geluiddemper de hinder die de uitvoerenden, de omgeving en het mogelijk aanwezig publiek van de schoten ondervinden.

Het middel geluiddemper kan alleen worden ingezet indien de uitvoerder een verlof van het Ministerie van Veiligheid en Justitie in bezit heeft.

Monitoring

Overeenkomstig hoofdstuk 8 van het FBP zal gedurende de looptijd van deze ontheffing een reeks aspecten worden gemonitord. Naast de schade aan het verkeer en aan gewassen valt daarbij voor het leefgebied te denken aan aantallen, trends en verspreiding van in het FBP genoemde soorten (planten, insecten, zoogdieren). Overeenkomstig paragraaf 8.2 van het FBP dient tevens een beheercommissie te worden ingericht, welke tot taak heeft de voortgang van het beheer en de schadeontwikkeling te evalueren en het afschot en de wijze van uitvoering zo nodig bij te stellen. Gezien toekomstige wijzigingen ten aanzien van de inrichting van het leefgebied (zoals de aanleg van rasters langs wegen en de aanleg van wildpassages over deze wegen) mede in relatie tot de verdeling die de damherten over het totale leefgebied zullen gaan vertonen, zijn de monitoringsresultaten voor deze beheercommissie leidend ten aanzien van intensiteit en omvang van het in de toekomst uit te voeren beheer. Gelet op het vorenstaande hebben wij voorschrift 12 opgenomen.

Conclusie

Op basis van de gegevens uit het FBP (en de aanvullingen erop) betreffende schades, andere bevredigende oplossingen, de gunstige staat van instandhouding en op basis van het advies van het Faunafonds, concluderen wij dat het terugbrengen van de damhertenpopulatie naar de doelstand binnen het leefgebied de enige oplossing is om de flora en fauna ter plaatse ruimte te bieden zich te herstellen, alsmede de kans op het optreden van externe landbouwschade en verkeersongevallen te doen afnemen. Het uit te voeren afschot dient zich vooralsnog te richten op het bereiken van de in het FBP genoemde deelgebieden: de AWD (het Noord-Hollandse en het Zuid-Hollandse deel), De Blink en de Boswachterij Noordwijk, alsmede NPZK en de aan deze gebieden gekoppelde doelpopulaties. Voor de AWD (Noord- en Zuid-Holland), De Blink en de Boswachterij Noordwijk is de doelpopulatie op 800 damherten vastgesteld. Onderhavig beheer binnen het leefgebied kan worden uitgevoerd met gebruik van het geweer, hond (niet zijnde lange hond) en eventueel een geluiddemper. Het geweer kan ook 's nachts gebruikt worden met behulp van een kunstmatige lichtbron.

Het in dit verband verlenen van een ontheffing ter voorkoming van onnodig lijdende/aangereden damherten zullen wij weigeren, omdat onze aanwijzing ex artikel 67 Ffw (kenmerk PZH-2010-178900422 jo. PZH-2011-299830429 jo. PZH-2011-301880843) dit aspect reeds voldoende regelt.

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

BIJLAGE 3: Kaart

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

BIJLAGE 4: Ingebrachte zienswijzen en reacties

Inhoudelijke beoordeling van de zienswijze van Stichting Duinbehoud

Zienswijze

Stichting Duinbehoud voert in de zienswijze -kort samengevat- de hieronder weergegeven visies aan.

Inhoudelijke weerlegging van de zienswijze

Hieronder wordt een inhoudelijke weerlegging gegeven op de door Stichting Duinbehoud ingediende zienswijze.

Zienswijze 1

Nut en noodzaak van populatiebeheer is nog niet heel hard en is (nog) niet gebaseerd op degelijk wetenschappelijk bewijs, maar wel op veldwaarnemingen van duinkenners (expert judgement). De verwachting is dat schadelijk effect van begrazing door damherten op de natuur in de komende jaren zal gaan optreden als gevolg van de nog steeds groeiende populatieomvang. Daarom moet het reguleren van het aantal damherten onderdeel gaan uitmaken van het natuurbeheer.

Reactie

Uit het faunabeheerplan damherten Noord Holland en Zuid-Holland (hierna: FBP) en de onderzoeksrapporten die ten grondslag liggen aan dit FBP blijkt voldoende dat er in het gebied schade is aan verschillende natuurwaarden. En dat er beginnende schade is en verder dreigt te ontstaan ten aanzien van diverse Natura 2000 doelhabitats. Dit komt doordat de huidige omvang van de damhertenpopulatie veel te omvangrijk is, zoals Stichting Duinbehoud ook signaleert.

Zienswijze 2

Populatiebeheer van damherten in de duinen van Noordwijk is niet noodzakelijk. In dit duingebied zijn de aantallen damherten gering en is geen schade aan de natuur geconstateerd.

Reactie

Onderhavige ontheffing ziet niet op het populatiebeheer van damherten in de duinen van Noordwijk. Derhalve zullen wij niet inhoudelijk reageren om dit onderdeel van de zienswijze.

Zienswijze 3

Het plan heeft betrekking op Noord-Holland en Zuid-Holland. Waarom heeft er geen afstemming plaatsgevonden tussen beide provincies, waarom is niet tegelijkertijd in beide provincies het ontwerpbesluit ter visie gelegd, waarom verschillen de regels bij de provincies ten aanzien van het afschot en waarom hebben provincies besloten niet gecoördineerd en/of in goede samenwerking op te treden?

Reactie

Afstemming heeft weldegelijk plaatsgevonden bij het opstellen van een gezamenlijk FBP en bij e beantwoording van onderdelen uit de zienswijzen die ook in Noord-Holland zijn ingediend. De regels ten aanzien van afschot is gebaseerd op het FBP. Dit FBP is hetzelfde FBP waarin de onderbouwing voor het beheer van de provincie Noord-Holland is beschreven. Ten aanzien van het aspect "twee provincies": in beide provincies zijn de procedures ongeveer gelijktijdig verlopen. De ontwerpbesluiten zijn niet tegelijkertijd ter inzage gelegd, doordat beide provincies afzonderlijk bevoegd zijn voor de ontheffingverlening in hun provincie

Zienswijze 4

tegenstrijdigheden met de zorgplicht wordt gesignaleerd in relatie tot: afschot in broedseizoen, inzet van honden, gebruik kunstlicht, hoger afschot dan noodzakelijk en afvoer van kadavers.

Reactie

Met betrekking tot het aspect "afschot in het broedseizoen": De onderhavige ontheffing is genomen op grond

omgevingsdienst HAAGLANDEN

van de Flora- en faunawet. Op basis van onderhavige ontheffing kan afschot plaatsvinden van 1 september tot en met 31 maart 2020. Afschot van damherten zal op basis van deze ontheffing kunnen plaatsvinden aan het begin van het broedseizoen. In het kader van de Ffw wordt dit afschot niet beschouwd als opzettelijke verontrusting. Daarnaast hebben wij in voorschrift 5 opgenomen dat deze ontheffing niet mag worden gebruikt binnen het Natura-2000 gebied Kennemerland-Zuid zonder dat de FBE beschikt over een vergunning voor de ingreep in het kader van de Natuurbeschermingswet. De Natuurbeschermingswet vormt een apart toetsingskader, dat los staat van de verleende ontheffing in het kader van de Ffw.

Met betrekking tot het aspect "honden": Dat bij het inzetten van honden ook andere diersoorten kunnen worden verontrust, is volgens de Ffw niet verboden. Het gebruik van honden zal in onderhavig verband worden toegestaan voor de nazoek. Nazoek van geschoten wild dient altijd plaats te vinden om te beoordelen of het dier inderdaad gedood is. Dit staat los van de vraag wat men met het gedode dier gaat doen. Als een geschoten hert toch nog tot buiten zicht wegloopt, kan gebruik van een hond nuttig zijn. De nazoek vindt plaats met een hond aan een lange lijn, waardoor overlast tot een minimum beperkt blijft. Wellicht ten overvloede merken wij nog op dat de inzet van honden op grond van artikel 68, eerste lid, van de Ffw in samenhang gelezen met artikel 72, eerste lid, van de Ffw en artikel 5, onder b, van het Besluit beheer en schadebestrijding dieren (hierna: Bbsd) is toegestaan.

Met betrekking tot het aspect "kunstlicht": Gezien de in het FBP (bijlage 10) weergegeven *voorgenomen* wijze van uitvoering (te lezen tezamen met paragraaf 8.2 van het FBP), zal deze methode worden gebruikt voor zover deze noodzakelijk blijkt. Het gebruik van kunstlicht kan nodig zijn vanwege de grote damhertenpopulatie en gelet op het feit dat damherten met name in de nacht actief zijn. Dat door middel van het geweer en kunstlicht andere diersoorten worden verontrust, is niet verboden op grond van de Ffw. Elke vorm van bestrijding gaat namelijk gemoeid met verstoring van andere soorten. Slechts het opzettelijk verontrusten van beschermde inheemse diersoorten is verboden, maar daar is in onderhavig geval geen sprake van. Bij de uitvoerder van de ontheffing ligt de verantwoordelijkheid om zoveel mogelijk te voorkomen dat bij het doden van de damherten andere diersoorten worden verstoord... Daarnaast kan niet worden gesteld, dat gebruik van kunstlicht onrust veroorzaakt in het gehele gebied. Er wordt immers binnen de AWD slechts op enkele plekken (in principe 4) in het gehele gebied van circa 3.400 ha. van het geweer (met een demper) gebruik gemaakt, waarbij dan eventueel 's nachts met kunstlicht wordt opgetreden. Wellicht ten overvloede merken wij nog op dat het gebruik van kunstlicht op grond van artikel 68, eerste lid, van de Ffw in samenhang gelezen met artikel 72, eerste lid, van de Ffw en artikel 5, onder j, van het Bbsd. kan worden ontheven

Met betrekking tot het aspect "afvoer kadavers": Er verzet zich niets tegen het in het terrein achterlaten van kadavers, voor zover beheerders dit verantwoord en wenselijk vinden. Dat de beheerders niet hebben gekozen voor in het veld achter laten van alle kadavers heeft te maken met het relatief hoge afschot aan het begin van de aantalsreductie (zie bijlage 9 FBP), alsmede met enkele van de functies die het AWD-terrein bezit (drinkwatervoorziening en recreatiegebied).

Zienswijze 5

Het door Alterra uitgevoerde onderzoek naar het aantal damherten dat kan leven in de AWD op basis van het natuurlijk voedselaanbod houdt geen stand. Dit onderzoek is gebaseerd op een rekenmethode die is ontwikkeld voor edelherten, wilde zijnen en reeën op de Veluwe. Die situatie is niet vergelijkbaar met de situatie van de damherten in de duinen.

Reactie

Zie bijlage 5, Stichting Duinbehoud no. 1. Hieraan voegen wij het volgende toe. Het gegeven antwoord heeft als strekking dat het Alterra onderzoek de enige draagkrachtberekening vormt, die gericht op de AWD is uitgevoerd. Dat de methodiek van de berekening niet ter plaatse ontwikkeld is, maar in relatie tot een ander gebied, doet daar niet aan af. Daarnaast bestaat er een reeks van studies (zie het FBP), waarin conclusies zijn opgenomen rond het aantal damherten dat zich zonder menselijke hulp, zonder overdadige vraat of schade te veroorzaken, kan leven in diverse biotopen met verschillende voedselrijkdommen. Al deze

omgevingsdienst HAAGLANDEN

informatie levert een beeld op van een realistische omvang van de doelpopulatie(s). Bij de feitelijke vaststelling van de doelpopulaties voor de diverse delen van het leefgebied spelen overwegingen een rol als: in hoeverre kan bij betreffend deelgebied schadevorming buiten het deelgebied optreden en getolereerd worden? In hoeverre kan schade buiten het gebied worden voorkomen door een effectief werkende (deel)afrastering? En in hoeverre kan in een deelgebied interne schade (aan de natuur) getolereerd worden of in hoeverre wordt deze zelfs vanuit het beheer nagestreefd? Dergelijke overwegingen leidden tot de conclusie dat in dit stadium een doelstand van 800 stuks voor de AWD (NdH + ZdH) + De Blink + de Boswachterij Noordwijk realistisch is.

Zienswijze 6

Duinbehoud is van mening dat binnen de AWD en NPKZ tezamen ruimte is voor zeker 1500 damherten, dit omdat in 2009/2010 bij dit aantal damherten geen schade aan de natuur was of dat er onvoldoende overlevingskansen waren voor de populatie damherten. Er was zelfs sprake van een positief effect op de natuurwaarden (begrazing, open houden van de vegetatie).

Reactie

Rond 2009/2010 heeft niet over meerdere jaren een constante populatieomvang bij de damherten bestaan (circa 1250 stuks), waarbij kon worden geconstateerd dat er geen (vegetatie)schade optrad. Enkel het feit dat dergelijke schade tot 2009/2010 niet zichtbaar was, vormt dus geen bewijs voor juistheid van de stelling van Stichting Duinbehoud. Het feit dat de damherten ook een positief effect kunnen hebben op de vegetatie wordt niet ontkend. Reden waarom een beperkter aantal damherten dan nu aanwezig is⁷ in stand zal worden gehouden. Daarnaast constateren wij, dat ondanks begrazing en betreding door damherten en ondanks doelgerichte begrazing met landbouwhuisdieren, toch moest worden overgegaan tot mechanische afplagging teneinde de habitat grijs duin terug te brengen.

Zienswijze 7

Ten aanzien van het aspect "monitoring afschot damherten": in het ontwerpbesluit ontbreken concrete voorschriften om de aantallen geschoten en de aantallen nog levende damherten te monitoren.

Reactie

Op grond van voorschrift 4 zal jaarlijks worden gemonitord hoeveel damherten er worden geschoten en of er wel of geen kunstlicht is gebruikt. Op grond van voorschrift 11 wordt ieder jaar de omvang van de aanwezige damwildpopulatie geschat. Op deze wijze houdt men zicht op de ontwikkelingen binnen de populatie en wordt tevens gewaarborgd dat de gunstige staat van instandhouding van de damherten niet in gevaar komt.

Zienswijze 8

Ten aanzien van het aspect "monitoring van de natuurwaarden": in het ontwerpbesluit ontbreekt het aan voorschriften om dit doel te monitoren.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5, Stichting Duinbehoud no. 2. Daaraan voegen wij toe dat de voorschriften 11 en 12 bij dit besluit erop gericht zijn, de tweeledige monitoring (damherten en natuurwaarden) tot stand te brengen.

Zienswijze 9

Ten aanzien van het aspect "geen eenduidige streefpopulatie": soms wordt gesproken over 1000 damherten, maar elders over 800 damherten.

Reactie

Aangezien de totale doelpopulatie van 1000 stuks 200 stuks omvat met betrekking tot Nationaal Park Kennemerland Zuid, geheel gelegen in Noord-Holland voegen wij hieraan toe dat de doelpopulatie voor de

⁷ Binnen de AWD + De Blink + de Boswachterij Noordwijk werden in het voorjaar van 2015 3.031 damherten geteld, in het totale leefgebied 3.765 stuks.

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

AWD plus De Blink plus de Boswachterij Noordwijk 800 stuks bedraagt. Wij hebben dit aantal aan ons besluit toegevoegd.

Zienswijze 10

Ten aanzien van het aspect "rustgebieden": Duinbehoud is van mening dat de rustgebieden die aanwezig zijn vrij moeten worden gehouden van publiek en van afschot.

Reactie

Het aanwijzen van rustgebieden en het daarmee omgaan is geen criterium waaraan moet zijn voldaan om tot ontheffingverlening te kunnen overgaan, maar hangt samen met de keuze die de beheerder maakt met betrekking tot de inrichting van het gebied.

Conclusie

Gelet op vorenstaande zienswijze hebben wij een streefstand van 800 damherten toegevoegd aan dit besluit. Voor wat betreft het overige is het besluit ten opzichte van het ontwerpbesluit ongewijzigd gebleven.

Inhoudelijke beoordeling van de zienswijze van Stichting de Faunabescherming

Zienswijze

Stichting de Faunabescherming voert in de zienswijze -kort samengevat- de hieronder weergegeven visies aan.

Inhoudelijke weerlegging van de zienswijze

Hieronder wordt een inhoudelijke weerlegging gegeven op de door Stichting de Faunabescherming ingediende zienswijze.

Zienswijze 1

Het is onterecht dat er in de duinen wordt gestreefd naar een maximale biodiversiteit. Dat suggereert een soortenverzameling zoals in een dierentuin of een botanische tuin. In de natuur moet echter worden gestreefd naar een zo compleet mogelijk ecosysteem met zo min mogelijke onnatuurlijke ingrepen.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 1.

Zienswijze 2

Het damhert is een beschermde inheemse diersoort en moet worden beschouwd als een onderdeel van het onderhavige ecosysteem en niet als een veredelde maaimachine die naar believen kan worden ingezet. Hun invloed op de vegetatie kan per definitie niet als schade worden gezien.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 2.

Zienswijze 3

Het effect van de damherten op de vegetatie is een natuurlijk systeem en hoort erbij. Het uitgangspunt dat er een achteruitgang van de plantensoorten wordt veroorzaakt door de toegenomen aantallen damherten in de AWD is niet juist. De damherten vormen namelijk een onderdeel van het ecosysteem, waar zij als plateneters uiteraard invloed op hebben en dat betekent dat sommige soorten hiervan zullen profiteren en anderen meer onder druk komen te staan.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 3.

Zienswijze 4

In twee onderzoeksrapporten van Waternet getiteld 'effect van damhertenbegrazing op nectar- en waardplanten in de AWD' uit 2013 en 'Effect van damhertenbegrazing op nectarplanten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' uit 2014 wordt een vergelijking gemaakt tussen een situatie met, en een situatie zonder damherten. Dit is niet juist, omdat een situatie zonder grote grazers niet natuurlijk is, en daarom nooit als streefsituatie of als uitgangssituatie worden genomen.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 4.

Zienswijze 5

In een van bovengenoemde rapporten wordt aangegeven dat het aannemelijk is dat een verminderde bloei de draagkracht voor insecten verlaagt. In de AWD gaat het volgens indiener echter buitengewoon goed met de kleine vuurvlieder, glad- en echt walstro, waardplanten voor de rupsen van het klein avondrood, en met de aardbeivlieder gaat het ook goed. Met de keizersmantel gaat het ook goed, en het bruin blauwtje wordt waarschijnlijk niet beïnvloed door begrazing.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 5.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

Zienswijze 6

In het rapport 'Effect van damhertenbegrazing op nectarplanten in de AWD' uit 2014 blijkt dat de diversiteit van de soortensamenstelling zich kenmerkte als hoog wanneer er geen konijnen zitten maar wel grote aantallen damherten. Dat betekent dat de aanwezigheid van damherten geen belemmering vormt voor een zeer gevarieerde plantengroei. Dat er als gevolg van begrazing door damherten van sommige soorten minder bloemen tot bloei komen, moet worden beschouwd als een natuurlijk gegeven.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 6.

Zienswijze 7

In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de AWD' wordt gesteld dat met betrekking tot de droge duinbossen spontane verjonging van kenmerkende hoofdboomsoorten in onbegraasde situaties binnen het bos niet of nauwelijks wordt waargenomen. Dat betekent dat hierbij geen sprake is van een effect door damherten. Ook staat in het rapport dat ervaringen elders uitwijzen dat kruiden en struiken al verdwijnen bij lage dichtheden van damherten. Dat betekent dat de huidige hoge dichtheid aan damherten geen extra invloed heeft op dit habitattype. De opmerking in de ontwerpontheffing, te weten dat de jongste fase in de duinbossen ontbreekt vanwege de hoge graasdruk, klopt dus niet. Ook wordt in het rapport gesproken over alternatieve middelen om deze kruiden- en struiklaag te beschermen met alternatieve middelen door uitrastering.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 7.

Zienswijze 8

In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' wordt er op gewezen dat slechte milieuomstandigheden plantenpopulaties extra gevoelig kunnen maken voor intensieve begrazing. Nader onderzoek naar deze problematiek is gewenst.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 8.

Zienswijze 9

In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' wordt onjuist gesteld dat door de damherten de structuur van de bossen zou veranderen en dat door het schillen een deel van de bomen zal sterven en dat verjonging achterwege blijft. In het rapport wordt aangegeven dat spontane verjonging van de essen niet is te verwachten vanwege de sterk gewijzigde milieuomstandigheden als gevolg van de gedaalde grondwaterstand. De betreffende stukken essenhakhout zouden eventueel tijdelijk kunnen worden uitgerasterd waardoor het schillen van bomen niet meer voor zal komen.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 9.

Zienswijze 10

In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' wordt aangegeven dat negatieve effecten op de kwaliteit van het subtype vochtige duinbossen optreden. Met betrekking tot binnenduinrandbossen wordt aangegeven dat het slechts gaat om een oppervlakte van 4 hectare en dat het effect van de begrazing door damherten op de voorjaarsflora niet bekend is. Met betrekking tot kruipwilgstruweel wordt aangegeven dat het effect van de damherten waarschijnlijk beperkt is. En over het duindoornstruweel wordt aangegeven dat de herten betrekkelijk weinig toevoegen aan de natuurlijke dynamiek. Zonder damherten zouden verder de

omgevingsdienst HAAGLANDEN

duingraslanden (grijze duinen) sterk vergrast zijn, waar zij nu soms een overbegraasde indruk maken. Op veel plaatsen in met name de middenduinen is echter nog steeds sprake van vergraste situaties en zijn er ruime mogelijkheden voor een intensievere begrazing en is deze zelfs gewenst (blz. 25).

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 10.

Zienswijze 11

In het rapport opgesteld door EIS getiteld 'Effect van damherten op bestuivers in de Amsterdamse Waterleidingduinen' is niet onderzocht of er daadwerkelijk minder bestuivers aanwezig zijn.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 11.

Zienswijze 12

In het rapport wordt gesteld dat de duinparelmoervlinder het moeilijk zal gaan krijgen bij een verdere

Uit een rapport van de Vlinderstichting getiteld 'Meer damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen – minder vlinders?' blijkt dat van de 23 onderzochte dagvlinders er in de AWD 9 een afname vertonen, 3 vertonen geen toename en 11 vertonen geen duidelijke trend. Het uitgangspunt waarbij het effect van damhertenbegrazing ten opzichte van de aantallen vlinders onderzocht wordt, is onjuist, aangezien de invloed van een grote planteneter als het damhert als gegeven moet worden beschouwd.

Het gegeven dat de keizersmantel zich aan de omstandigheden aanpast en zich prima op Jacobskruid kan redden, een plant die de damherten niet eten, komt de Vlinderstichting niet uit. Dat de Vlinderstichting het Jacobskruid 'geen goede nectarbron' vindt, kan natuurlijk niet worden beschouwd als argument.

Met betrekking tot nachtvlinders blijkt uit dit rapport dat (ondanks het toegenomen aantal damherten) het aantal soorten is toegenomen.

toename van het aantal damherten, waarbij de Vlinderstichting uitgaat van een voortgaande exponentiele groei van de damherten. Dit is niet correct. Zodra de draagkracht van het gebied is bereikt zal de groei van het aantal damherten gaan afvlakken.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 12.

Zienswijze 13

Diverse soorten planten en struiken komen zeer algemeen voor in Nederland. Zoals in het FBP terecht wordt opgemerkt, wordt door uw provincie als voorwaarde voor afschot ter voorkoming van schade aan flora en fauna gesteld dat een soort of vegetatietype geheel uit het terrein dreigt te verdwijnen en in de directe omgeving geen vergelijkbare (groei)plaatsen met deze soort of vegetatie voorkomen. De achteruitgang van de genoemde algemene soorten kan dan ook geen reden zijn om zeer ingrijpende maatregelen te nemen tegen een soort die gewoon in dit gebied thuishoort.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 13.

Zienswijze 14

In opdracht van Waternet is een rapport getiteld 'Parels van de duinen' opgesteld. Hierin is speciaal gekeken naar de duinparelmoervlinder en de keizersmantel in de AWD. De invloed van damherten wat dit betreft voor de duinparelmoer zal gunstig zijn vanwege het tegengaan van vergrassing. In het FBP wordt aangegeven dat enkele braam- en ligusterstruwelen plaatselijk door middel van rasters tegen vraat worden beschermd. Dit betreft een minder ingrijpende maatregel, die zeer effectief is. De aanwezigheid van

omgevingsdienst HAAGLANDEN

alternatieven om eventuele invloed van damherten op bepaalde plantensoorten plaatselijk te beperken is een extra argument voor onze stelling dat niet is voldaan aan de voorwaarden van de wet om toestemming te verlenen voor een zeer ingrijpende maatregel, te weten het doden van damherten.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 14.

Zienswijze 15

In alle rapporten wordt weinig tot geen aandacht besteed aan de positieve effecten van de aanwezigheid van een grote planteneter in de AWD. Zo blijkt uit de verschillende rapporten dat een aantal planten en vlinders juist matig tot zelfs sterk van de aanwezigheid van de damherten profiteert.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 15.

Zienswijze 16

Alternatieve oplossingen ten aanzien van het aantal aanrijdingen zijn er wel degelijk. Zoals in het FBP is aangegeven zijn de damhertkerende rasters rondom de AWD zeer effectief waar het gaat om het beperken van het aantal aanrijdingen. De dieren binnen dit gebied komen vanwege dit raster niet buiten het leefgebied, waardoor de kans op het aanrijden van damherten afkomstig uit de AWD nihil is geworden. Dit betekent ook dat op grond van de verkeersveiligheid nooit ontheffing kan worden verleend voor het schieten van damherten binnen het leefgebied.

Reactie

De rasters rond de AWD hebben inderdaad geleid tot een afname van het aantal aanrijdingen in Zuid-Holland. Aangezien het raster de AWD niet geheel afsluit, verlaten nog steeds damherten het leefgebied, waardoor de kans op aanrijdingen bij een grote populatie damherten nog steeds aanwezig is. In Zuid-Holland worden deze dieren vrijwel allemaal in de Zuid-Hollandse bufferzone opgevangen. Voor zover dat niet het geval is, worden ze vrijwel allemaal op de aangrenzende landbouwgronden geschoten. Uit het FBP blijkt dat er in Zuid-Holland nog steeds aanrijdingen met damherten plaats vinden (in 2014 bijvoorbeeld 9 maal). Uit de toename van het aantal aanrijdingen aan de noordwestzijde van de AWD blijkt tevens dat de dreiging van aanrijdingen zich door het geheel dichtmaken van het oostelijke raster naar elders heeft verplaatst.

Zienswijze 17

De stelling dat er sprake is van (dreigende) belangrijke gewasschade is op geen enkele manier in het ontwerpbesluit onderbouwd. Er wordt verwezen naar het FBP, waaruit blijkt dat er de afgelopen jaren geen sprake is geweest van schade, laat staan van belangrijke schade in de provincie Zuid-Holland. Dat betekent dat op deze grond geen ontheffing kan worden verleend.

Reactie

In het FBP wordt aan de hand van de schadehistorie duidelijk, dat (zeer) grote gewasschades aan de oostzijde en zuidoostzijde van de AWD dreigen, met name op bloemen- en bloembollenland. Dergelijke schades zijn de afgelopen jaren voorkomen, door zoveel mogelijk damherten die op het bouwland treden, te doden. De schadedreiging blijft echter bestaan en neemt toe, zolang de populatie in het leefgebied nog toeneemt. Dat leidt er immers toe dat meer damherten het leefgebied verlaten.

Zienswijze 18

In de ontwerp-ontheffing wordt gesteld dat het noodzakelijk zou zijn om de populatie binnen de leefgebieden te beperken, omdat daardoor de druk op het leefgebied afneemt en de damherten minder de neiging zouden hebben om het leefgebied te verlaten. Dit is een verkeerde voorstelling van zaken. De groei zal dan snel gaan afvlakken en uiteindelijk tot stilstand komen. Op dat moment levert het leefgebied nog steeds voldoende voedsel en ruimte voor de dan aanwezige dieren, maar zal er geen groei meer optreden. Op dat moment zal de aanwas alleen nog optreden ter compensatie van de sterfte.

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 16.

Zienswijze 19

Ook als de populatie zou worden gedecimeerd, zullen jonge mannelijke damherten zich toch op gezette tijden buiten het leefgebied begeven. Het afschot zal dat niet voorkomen.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 17.

Zienswijze 20

Door het afschot en de daarbij behorende hormoonstress zal het aantal geboorten onder damherten toenemen. Het gevolg daarvan is dat er veel meer geschoten moet worden om het 'doel' te halen. Aangezien dat doel ook niet in korte tijd bereikt kan worden, zullen er in de praktijk niet 2000 exemplaren, maar in totaal een veelvoud daarvan geschoten moeten worden. Dit afschot zal tot in lengte van jaren moeten worden volgehouden. Dit heeft een enorm negatief effect op alles en iedereen. De enige die hier voordeel van heeft, betreft een select groepje jagers.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Faunabescherming no 18.

Conclusie

De ingebrachte zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van dit besluit ten opzichte van het ontwerpbesluit.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

Inhoudelijke beoordeling van de zienswijze van de Dierenbescherming

Zienswijze

De Dierenbescherming voert in de zienswijze -kort samengevat- de hieronder opgesomde visies aan:

Inhoudelijke weerlegging van de zienswijze

Hieronder wordt een inhoudelijke weerlegging gegeven op de door de Dierenbescherming ingediende zienswijze.

Zienswijze 1

De verkeersveiligheid en landbouw ondervinden wel schade, maar dit is op te lossen door het omrasteren van het totale gebied, en het verbinden van de verschillende omrasterde eenheden met faunapassages. Afschot is niet nodig.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 1.

Zienswijze 2

Indiener is voorstander van vroeg reactief beheer in plaats van actief beheer. Dit is beter voor het welzijn van de damherten.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 2.

Zienswijze 3

Indiener vindt dat er door de hoge begrazingsdruk een unieke samenstelling van flora en fauna ontstaat in het gebied die nergens anders in Nederland is te vinden. Het is dan ook juist een goed teken dat veel algemene vlindersoorten achteruit gaan, omdat het aangeeft dat het gebied ruimte biedt aan minder algemene soorten. Ook de achteruitgang van het ree is niet erg omdat het een algemeen voorkomende soort is in Nederland. Dit in tegenstelling tot het damhert dat in een veel beperkter deel van het land voorkomt.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 3.

Zienswijze 4

Het gaat volgens indiener niet slecht met de keizersmantel in de AWD, maar juist goed.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 4.

Zienswijze 5

Indiener geeft aan dat het publiek geen grootschalig afschot wil in natuurgebieden.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 5.

Zienswijze 6

Indiener geeft aan dat toerisme op de Veluwe veel inkomsten genereerde dankzij de aanwezigheid van grote wilde hoefdieren. Populatiebeheer in de duinen zou dit hier in de weg staan.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 6.

omgevingsdienst HAAGLANDEN

Zienswijze 7

Het welzijn van de damherten is gediend met het vermijden van actief afschot en het toepassen van reactief afschot. In de Oostvaardersplassen blijkt dit: dieren zijn daar vrij in het uiten van natuurlijk gedrag, ze hebben daar weinig last van stress, angst en pijn (geen predatieangst, geen pijn door aanschieten) en de periodes dat zij honger ervaren zijn relatief kort en komen ook niet elk jaar voor.

Reactie

Het gebied de Oostvaardersplassen (verder: de OVP) wijkt qua kenmerken en qua benutting op een groot aantal punten af van de AWD. De OVP kent diverse begrazingsintensiteiten, waarbij het vochtige hoogwaardige deel weinig begrazing kent en het droge deel met name ten dienste van begrazing staat. De AWD kent verspreid door het terrein diverse kwetsbare habitattypen. De OVP is geheel omrasterd, de AWD niet. De OVP is marginaal voor publiek betreedbaar, de AWD is overal toegankelijk en kent tevens een zeer groot aantal bezoekers. In de OVP is populatiereductie niet aan de orde, in de AWD wel. Het toepassen van reactief afschot (dieren doden die blijkbaar zullen sterven en beginnen te lijden) beperkt de populatie echter niet. De uitkomst van de werkzaamheden en conclusies van de tweede International Commission on Management of the Oostvaardersplassen, waar de indiener naar verwijst, zijn daarnaast op onderdelen opmerkelijk. Interessant is de visie van de commissie, dat het reactief afschot dat in de OVP normaal wordt toegepast, in noodomstandigheden (langduriger koude winter) dient te worden omgezet in een snelle populatiereductie door middel van beheerabschot.

Zienswijze 8

Damherten geven vorm aan goedkoop natuurbeheer, in hoge dichtheden zorgen ze voor een unieke habitat, waardoor zeldzame soorten kunnen floreren en de totale biodiversiteit in Nederland toeneemt. Door verder te omheinen of nog niet omheinde terreinen ook af te sluiten met hekken, kan meer en op meerdere plaatsen van de inzet van de damherten worden geprofiteerd.

Reactie

Feit is dat ter beperking van schade aan natuurwaarden en het wegnemen van schadedreiging ten aanzien van Natura 2000 doelhabitats de stand aan damherten niet verder kan toenemen. Deze schadedreiging bestaat uit het schillen van bomen uit de habitattypen droge en natte duinbossen, uit de aantasting van habitattypen duindoornstruwelen en kruipwilgstruwelen (deze moeten nu reeds met draad tegen overdadige vraat worden beschermd), alsmede uit aantasting van de vegetaties in 3 typen habitats van vochtige duinvalleien. Daarnaast wordt door indiener niet aangegeven, welke zeldzame soorten dan zouden floreren. Ook zien wij niet in dat de totale Nederlandse biodiversiteit toeneemt, doordat in dit gebied enkele soorten zouden floreren die ook al elders in Nederland voorkomen. Terwijl anderzijds door het aanbrengen van beschermende rasters om kwetsbare habitats natuurlijke gradiënten en daarmee ook de daarin thuishorende soorten afnemen. Door vraat van planten en door afname van bloeiende planten neemt de rijkdom aan planten, insecten en allerlei andere dieren uiteindelijk in brede zin af. Daarenboven is het niet wenselijk dat deze duingebieden geheel worden afgesloten of in grote mate uitgerasterde delen zou bevatten, omdat rasters de migratie van vele diersoorten hoe dan ook afremt. Indiener gaat tevens voorbij aan het aspect, dat de damherten met name zullen acteren op plekken waar voedsel aanwezig is, en juist niet op die plekken waar hun optreden zou kunnen resulteren in het open houden van de 3 habitattypen grijs duin (ca. 40 % van het oppervlak van de AWD). Deze laatste habitats bieden de damherten tevens vrijwel geen voedsel.

Zienswijze 9

De tellingen zijn niet deugdelijk. In plaats van gegevens van 3 telrondes zou er maar 1 telronde gehouden moeten worden, omdat er uitwisseling tussen gebieden kan plaatsvinden waardoor dieren makkelijk dubbel geteld kunnen worden.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 7.

Zienswijze 10

Tellingen geven slechts een trend aan, geen exacte getallen.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 8.

Zienswijze 11

Modellen zoals het in het FBP gebruikte model, kunnen niet de draagkracht van het gebied bepalen. Dat is ook het geval in de AWD waar de populatie damherten momenteel veel groter is dan het aantal damherten dat er volgens het model zou kunnen leven, en de populatie groeit nog steeds. Indiener pleit ervoor de natuur te laten bepalen wat de draagkracht is van een gebied in plaats van een model.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 9.

Zienswijze 12

Intensieve begrazing is niet schadelijk voor de te behalen natuurdoelstellingen. Het zorgt wel voor een andere samenstelling van de natuur, maar niet een mindere. Indiener vindt dan ook dat die conclusie niet getrokken kan worden uit de gebruikte onderzoeksrapporten.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 10.

Zienswijze 13

Schade aan gewassen is er niet meer, en kan daarom ook geen reden zijn voor het massaal afschieten van damherten.

Reactie

De AWD vormt geen afgesloten gebied en de damherten verlaten voortdurend het leefgebied in de duinen. De schadehistorie (zie het FBP) laat zien dat er op korte termijn belangrijke schades kunnen ontstaan. De schadedreiging is dus permanent aanwezig en deze neemt toe indien de populatie in het gebied verder zou groeien. Daardoor verlaten immers nog meer damherten het gebied. Beperking van het aantal in de duinen levende damherten zorgt er dus voor dat de dreiging op gewasschade afneemt, daarmee is dus een legitiem wettelijk belang aan de orde.

Zienswijze 14

Schade aan verkeersveiligheid is goed te voorkomen met hekken, en het verbinden van natuurgebieden via ecoducten. Afschot is dus voor dit belang niet nodig, en bovendien minder effectief dan afrasteren.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 1.

Zienswijze 15

Hekken hoeven de natuur niet te versnipperen, maar kunnen damherten en andere dieren juist bescherming bieden tegen gevaren zoals verkeer, en de ruimte geven om de populatie te laten groeien. Gebieden moeten dan worden afgerasterd langs menselijke structuren zoals wegen, en met elkaar verbonden worden door ecoducten. Indiener is het dan ook absoluut niet eens met de uitspraken in het FBP en het ontwerpbesluit dat het plaatsen van hekken niet overal mogelijk is.

Reactie

Zie antwoord in bijlage 5/Dierenbescherming no 1.

Conclusie

De ingebrachte zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van dit besluit ten opzichte van het ontwerpbesluit.

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

BIJLAGE 5:

Ingebrachte zienswijzen en de reactie daarop voor de ontheffing FFW bestrijding damherten van de provincie Noord-Holland die ook relevant zijn voor de ontheffing in Zuid-Holland

Nr	Zienswijzen Dierenbescherming	Reactie
1	De verkeersveiligheid en landbouw hebben wel schade, maar dit is op te lossen door het omrasteren van het totale gebied, en het verbinden van de verschillende omrasterde eenheden met faunapassages. Afschot is niet nodig.	Volledige omrastering is om zowel ecologische als landschappelijke redenen niet wenselijk. Nabij de zeereep is dit zelfs niet toegestaan door het waterschap. Er zal bijna zeker voedselschaarste ontstaan bij het verder groeien van de damhertenpopulatie, de schade aan habitats, vegetaties en de leefgebieden van andere soorten zal verder toenemen, de ecologisch noodzakelijke verbindingen worden verbroken en landschappelijk en recreatief is het plaatsen van rasters binnen het gebied zeer ongewenst.
2	Indiener is voorstander van vroeg reactief beheer in plaats van actief beheer. Dit is beter voor het welzijn van de damherten.	Dit zal niet afdoende zijn voor het beheren van de steeds groter wordende populatie damherten in het gebied. Dit zal tevens de schade aan natuurwaarden niet verminderen.
3	Indiener vindt dat er door de hoge begrazingsdruk een unieke samenstelling van flora en fauna ontstaat in het gebied die nergens anders in Nederland is te vinden. Het is dan ook juist een goed teken dat veel algemene vlindersoorten achteruit gaan, omdat het aangeeft dat het gebied ruimte biedt aan minder algemene soorten. Ook de achteruitgang van het ree is niet erg omdat het een algemeen voorkomende soort is in Nederland. Dit in tegenstelling tot het damhert dat in een veel beperkter deel van het land voorkomt.	De conclusie dat het goed gaat met minder algemene soorten omdat het slecht gaat met algemene soorten onderschrijven wij niet. In de huidige situatie heeft de populatie damherten een te overheersende rol, waardoor er steeds minder ruimte is voor andere soorten. Dat is zeker gezien de Natura 2000-status van het gebied een ongewenste ontwikkeling.
4	Het gaat volgens indiener niet slecht met de keizersmantel in de AWD, maar juist goed.	Indiener refereert o.a. aan het onderzoeksrapport 'parels van de duinen' dat ook gebruikt is in het FBP damhert. Hierin wordt inderdaad duidelijk dat het op dit moment niet direct slecht gaat met de keizersmantel (de soort is juist opvallend terug van weggeweest, juist in AWD). Maar er worden wel knelpunten geconstateerd vooral op het gebied van nectaraanbod, en er worden op korte termijn problemen voorzien voor de soort als er niets wordt gedaan aan de populatie damherten. De soort heeft veel nectar nodig en is nu aangewezen op een beperkt aantal voor damherten giftige soorten als duinkruiskruid. De afhankelijkheid van een zeer beperkt aantal bloemsoorten is risicovol, en bij een groeiende populatie damherten zal dit probleem nog groter worden.
5	Indiener geeft aan dat het publiek geen grootschalig afschot wil in natuurgebieden.	Wij zijn ons bewust van de weerstand welke dit beheer kan oproepen. Het voorgestelde beheer volgt uit de visie van zowel de grondeigenaar, de beheerders als de Faunabeheereenheid.

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

6	Indiener geeft aan dat toerisme op de Veluwe veel inkomsten genereerde dankzij de aanwezigheid van grote wilde hoefdieren. Populatiebeheer in de duinen zou dit hier in de weg staan.	De Flora- en faunawet neemt financiële inkomsten niet mee als reden voor het al dan niet afgeven van een ontheffing. Op de Veluwe vindt ook populatiebeheer door middel van afschot plaats om het aantal grote hoefdieren in balans te houden met hun leefgebied.
7	De tellingen zijn niet deugdelijk. In plaats van gegevens van 3 telrondes zou er maar 1 telronde gehouden moeten worden, omdat er uitwisseling tussen gebieden kan plaatsvinden waardoor dieren makkelijk dubbel geteld kunnen worden.	Wij hechten aan de deskundigheid en het zorgvuldig opgestelde protocol waarmee het onderzoek wordt uitgevoerd. Er bestaat geen waterdichte telmethode, maar de gebruikte telmethode is op dit moment de meest betrouwbare.
8	Tellingen geven slechts een trend aan, geen exacte getallen.	Dat klopt. Bij een dergelijk onderzoek kunnen niet alle dieren geteld worden. Daarom wordt uitgegaan van een trend, die laat zien dat de damhertenpopulatie snel groeit. De tellingen geven de minimaal aanwezige aantallen damherten aan. In werkelijkheid zijn de aantallen hoger.
9	Modellen zoals het in het FBP gebruikte model, kunnen niet de draagkracht van het gebied bepalen. Dat is ook het geval in de AWD waar de populatie damherten momenteel veel groter is dan het aantal damherten dat er volgens het model zou kunnen leven, en de populatie groeit nog steeds. Indiener pleit ervoor de natuur te laten bepalen wat de draagkracht is van een gebied in plaats van een model.	Het model geeft een indicatie, waarmee een getal wordt bepaald waarbij de populatie in harmonie met de overige natuurwaarden in het gebied aanwezig kan zijn. De populatie laten doorgroeien tot de draagkracht van het gebied is bereikt zal leiden tot onomkeerbare schade aan flora en fauna.
10	Intensieve begrazing is niet schadelijk voor de te behalen natuurdoelstellingen. Het zorgt wel voor een andere samenstelling van de natuur, maar niet een mindere. Indiener vindt dan ook dat die conclusie niet getrokken kan worden uit de gebruikte onderzoeksrapporten.	Uit onderzoek blijkt dat de mate van begrazing van de damherten wel degelijk schadelijk is voor de natuurwaarden binnen het gebied. Aangezien het gebied een Natura 2000-gebied is zijn deze waarden van (inter)nationaal belang.
Nr	Zienswijzen Faunabescherming	Reactie
1	Indiener vindt het onjuist dat er in de duinen wordt gestreefd naar een maximale biodiversiteit. Dat suggereert een soortenverzameling zoals in een dierentuin of een botanische tuin. In de natuur moet echter worden gestreefd naar een zo compleet mogelijk ecosysteem met zo min mogelijk onnatuurlijke ingrepen.	Een zo compleet mogelijk ecosysteem is een ecosysteem waarin zoveel mogelijk soorten leven die thuishoren in het gebied, en waar evenwicht is tussen de verschillende soorten en zoveel mogelijk soorten die bij dat ecosysteem horen interactie hebben met elkaar. De ontheffing wordt verleend omdat onderzoek aantoont dat verschillende soorten die typerend zijn voor het gebied in toenemende mate schade ondervinden door een te grote populatie damherten.

**omgevingsdienst
HAAGLANDEN**

2	<p>Het damhert is een beschermde inheemse diersoort en moet worden beschouwd als een onderdeel van het onderhavige ecosysteem en niet als een veredelde maaimachine die naar believen kan worden ingezet. Hun invloed op de vegetatie kan per definitie niet als schade worden gezien.</p>	<p>Het damhert is inderdaad een onderdeel van het onderhavige ecosysteem en zal dat ook blijven. Het beheer zal er immers op gericht zijn om duurzaam een populatie damherten in de duinen te laten leven. Een overwicht van één enkele soort in een bepaald gebied kan echter wel degelijk worden gezien als schadelijk, omdat het ten koste gaat van en dus schadelijk is voor andere natuurwaarden in het gebied.</p>
3	<p>Het effect van de damherten op de vegetatie is een natuurlijk systeem en hoort erbij. Het uitgangspunt dat er een achteruitgang van de plantensoorten wordt veroorzaakt door de toegenomen aantallen damherten in de AWD is niet juist. De damherten vormen namelijk een onderdeel van het ecosysteem, waar zij als planteneter uiteraard invloed op hebben, en dat betekent dat sommige soorten hiervan zullen profiteren en anderen meer onder druk komen te staan.</p>	<p>Uit onderzoek dat ten grondslag ligt aan het FBP damhert blijkt dat de mate van begrazing van de damherten wel degelijk schadelijk is voor de natuurwaarden binnen het gebied. Damherten en hun gedrag vormen inderdaad een (waardevol) onderdeel van het ecosysteem. In een gezond ecosysteem moet er echter een evenwicht zijn tussen verschillende soorten, waaronder tussen planteneters en de planten die zij eten. Een systeem dat enkel en alleen dient om voedsel en ruimte te bieden aan een enkele soort (in dit geval het damhert) is geen evenwichtig ecosysteem.</p>
4	<p>In twee onderzoeksrapporten van Waternet getiteld 'effect van damhertenbegrazing op nectar- en waardplanten in de AWD' uit 2013 en 'Effect van damhertenbegrazing op nectarplanten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' uit 2014 wordt een vergelijking gemaakt tussen een situatie met, en een situatie zonder damherten. Dit is niet juist, omdat een situatie zonder grote grazers niet natuurlijk is, en daarom nooit als streefsituatie of als uitgangssituatie worden genomen.</p>	<p>De streefsituatie van het FBP damhert, waar de onderhavige ontheffing op gestoeld is, is niet een situatie zonder damherten, maar een situatie waarin een kleinere, gezonde damhert populatie leeft, die een positief effect heeft op het gebied.</p>
5	<p>In een van bovengenoemde rapporten wordt aangegeven dat het aannemelijk is dat een verminderde bloei de draagkracht voor insecten verlaagt. In de AWD gaat het volgens indiener echter buitengewoon goed met de kleine vuurvlieder, glad- en echt walstro, waardplanten voor de rupsen van het klein avondrood, en met de aardbeivlieder gaat het ook goed. Met de keizersmantel gaat het ook goed, en het bruin blauwtje wordt waarschijnlijk niet beïnvloed door begrazing.</p>	<p>Een verminderd aantal planten dat tot bloei komt betekent vanzelfsprekend minder nectaraanbod, en minder aanbod van nectar betekent uiteraard minder voedsel voor insecten die aangewezen zijn op nectar. Niet alle plantensoorten hebben even zwaar te lijden van de begrazing van damherten. Als de populatie echter ongehinderd door blijft groeien zal de druk op meer soorten toenemen, al naar gelang het voedsel schaarser wordt, want dan zullen damherten uiteindelijk ook gedwongen zijn soorten te eten die ze liever zouden laten staan als er genoeg ander voedsel aanwezig was. Ook is het zo dat een verminderd aanbod van nectar, niet meteen betekent dat de plantensoorten niet meer voorkomen in het gebied. Maar omdat er minder zaad wordt gevormd zal het effect wel een dalende trend zijn. Dat is nu nog niet altijd te zien, maar wel te voorzien als bepaalde soorten nauwelijks meer tot bloei komen en zich dus niet meer voortplanten in het gebied.</p>
6	<p>In het rapport 'Effect van damhertenbegrazing op nectarplanten in de AWD' uit 2014 blijkt dat de diversiteit van de soortensamenstelling zich kenmerkte als hoog wanneer er geen konijnen zitten maar wel grote aantallen damherten. Dat betekent dat de aanwezigheid van damherten geen belemmering vormt voor een zeer gevarieerde plantengroei. Dat er als gevolg van begrazing door damherten van sommige soorten minder bloemen</p>	<p>Uit ditzelfde onderzoek komt naar voren dat de damhertenpopulatie een negatief effect heeft op nectarplanten en daarmee op de variëteit van de plantengroei. De mate van begrazingsdruk overstijgt datgene wat nog als een 'natuurlijk gegeven' kan worden gezien.</p>

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

	tot bloei komen, moet worden beschouwd als een natuurlijk gegeven.	
7	In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de AWD' wordt gesteld dat met betrekking tot de droge duinbossen spontane verjonging van kenmerkende hoofdboomsoorten in onbegraasde situaties binnen het bos niet of nauwelijks wordt waargenomen. Dat betekent dat hierbij geen sprake is van een effect door damherten. Ook staat in het rapport dat ervaringen elders uitwijzen dat kruiden en struiken al verdwijnen bij lage dichtheden van damherten. Dat betekent dat de huidige hoge dichtheid aan damherten geen extra invloed heeft op dit habitatype. De opmerking in de ontwerpontheffing, te weten dat de jongste fase in de duinbossen ontbreekt vanwege de hoge graasdruk, klopt dus niet. Ook wordt in het rapport gesproken over alternatieve middelen om deze kruiden- en struiklaag te beschermen met alternatieve middelen door uitrastering.	Er wordt in datzelfde rapport ook gesteld dat er <i>'Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de instandhouding van het habitatype Droge duinbossen (H2180A) op korte en middellange termijn weliswaar niet in het geding is, maar dat de huidige hoge dichtheid van damherten waarschijnlijk wel een negatieve invloed heeft op de kwaliteit van het habitatype. Hierbij moet worden opgemerkt dat de huidige hoge dichtheden in de bossen samenhangen met de ongelijkmatige verspreiding van de herten over het duingebied. Zeer lage dichtheden zouden juist positief kunnen werken op de habitatkwaliteit'</i> . Daarnaast is het habitatype droge duinbossen slechts een deel van het gebied in zijn totaal. Het ene habitatype binnen het gebied ondervindt meer schade dan het andere. Delen van het gebied verder uitrasteren is niet gewenst.
8	In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' wordt er op gewezen dat slechte milieuomstandigheden plantenpopulaties extra gevoelig kunnen maken voor intensieve begrazing. Nader onderzoek naar deze problematiek is gewenst.	Milieuomstandigheden zoals stikstofdepositie hebben volgens het rapport inderdaad waarschijnlijk ook invloed op de vegetatie. Dit is echter een probleem dat in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof wordt aangepakt. Dat deze milieu effecten de vegetaties gevoeliger maken voor intensieve begrazing betekent dat er extra voorzichtig omgegaan moet worden met te intensieve begrazing.
9	In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' wordt onjuist gesteld dat door de damherten de structuur van de bossen zou veranderen en dat door het schillen een deel van de bomen zal sterven en dat verjonging achterwege blijft. In het rapport wordt aangegeven dat spontane verjonging van de essen niet is te verwachten vanwege de sterk gewijzigde milieuomstandigheden als gevolg van de gedaalde grondwaterstand. De betreffende stukken essenhakhout zouden eventueel tijdelijk kunnen worden uitgerasterd waardoor het schillen van bomen niet meer voor zal komen.	Voor het afrasteren van deze stukken essenhakhout zou een raster van minstens 2,5 meter hoog nodig zijn. Het is ongewenst en onpraktisch om elk stukje van het gebied dat schade ondervindt van de te hoge begrazingsdruk af te gaan rasteren. Het gebied zou dan vol komen te staan met afrasteringen van 2,5 meter hoog. Ook zal de druk op andere delen van het gebied daardoor verder toenemen.
10	In het rapport van het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap getiteld 'Damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen' wordt aangegeven dat negatieve effecten op de kwaliteit van het subtype vochtige duinbossen optreden. Met betrekking tot binnenduinrandbossen wordt aangegeven dat het slechts gaat om een oppervlakte van 4 hectare en dat het effect van de begrazing door damherten op de voorjaarsflora niet bekend is. Met betrekking tot kruipwilgstruweel wordt aangegeven dat het effect van de damherten waarschijnlijk beperkt is. En over het	In bepaalde delen van het gebied is sprake van overbegrazing, in andere is meer begrazing misschien gewenst, en in weer andere delen zijn de effecten van begrazing niet uitgesproken positief of negatief. Het probleem is dat de begrazing door wilde dieren als damherten niet is te sturen. Meer damherten zal er dan ook niet automatisch voor zorgen dat de plekken waar meer begrazing gewenst is ook meer begraasd zullen worden. Er bestaat een gerede kans dat het voorkomen van nog meer herten in eerste instantie alleen maar betekent dat er nog meer begrazing zal plaatsvinden in de gebiedsdelen die nu al overbegrazing kennen, en dat andere delen onder-begraasd

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

	<p>duindoornstruweel wordt aangegeven dat de herten betrekkelijk weinig toevoegen aan de natuurlijke dynamiek. Zonder damherten zouden verder de duingraslanden (grijze duinen) sterk vergrast zijn, waar zij nu soms een overbegraasde indruk maken. Op veel plaatsen in met name de middenduinen is echter nog steeds sprake van vergraste situaties en zijn er ruime mogelijkheden voor een intensievere begrazing en is deze zelfs gewenst (blz. 25).</p>	<p>blijven. De damherten grazen alleen datgene en daar waar zij dat zelf wensen, en zijn niet of nauwelijks te sturen.</p>
11	<p>In het rapport opgesteld door EIS getiteld 'Effect van damherten op bestuivers in de Amsterdamse Waterleidingduinen' is niet onderzocht of er daadwerkelijk minder bestuivers aanwezig zijn.</p>	<p>Wij hebben geen redenen om aan de inhoud en conclusies van het rapport van de stichting EIS - als zijnde het kenniscentrum voor insecten en andere ongewervelden - te twijfelen. Het is een logisch gevolg van het verdwijnen van nectarplanten dat ook de bestuivers die zich met deze nectar voeden zullen verdwijnen.</p>
12	<p>Uit een rapport van de Vlinderstichting getiteld 'Meer damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen – minder vlinders?' blijkt dat van de 23 onderzochte dagvlinders er in de AWD 9 een afname vertonen, 3 vertonen geen toename en 11 vertonen geen duidelijke trend. Het uitgangspunt waarbij het effect van damhertenbegrazing ten opzichte van de aantallen vlinders onderzocht wordt, is onjuist, aangezien de invloed van een grote planteneter als het damhert als gegeven moet worden beschouwd.</p> <p>Het gegeven dat de keizersmantel zich aan de omstandigheden aanpast en zich prima op Jacobskruid kan redden, een plant die de damherten niet eten, komt de Vlinderstichting niet uit. Dat de Vlinderstichting het Jacobskruid 'geen goede nectarbron' vindt, kan natuurlijk niet worden beschouwd als argument.</p> <p>Met betrekking tot nachtvlinders blijkt uit dit rapport dat (ondanks het toegenomen aantal damherten) het aantal soorten is toegenomen.</p> <p>In het rapport wordt gesteld dat de duinparelmoervlinder het moeilijk zal gaan krijgen bij een verdere toename van het aantal damherten, waarbij de Vlinderstichting uitgaat van een voortgaande exponentiele groei van de damherten. Dit is niet correct. Zodra de draagkracht van het gebied is bereikt zal de groei van het aantal damherten gaan afvlakken.</p>	<p>De invloed van een grote planteneter zoals het damhert is inderdaad een gegeven. Maar het is een gegeven dat kan worden beïnvloed door onder andere beheer van de populatie. De Vlinderstichting geldt als een deskundige en onafhankelijke partij die als doel heeft het onderzoeken en beschermen van vlindersoorten in Nederland. Damhertenbeheer op zichzelf is dan ook geen doel of belang voor de Vlinderstichting. De damhertenpopulatie vertoont nog geen tekenen dat de groei op korte termijn zal stoppen. Voordat de groei uiteindelijk afvlakt zal de druk op nectarplanten en dus op vlindersoorten nog verder toenemen.</p>
13	<p>Diverse soorten planten en struiken komen zeer algemeen voor in Nederland. Zoals in het FBP terecht wordt opgemerkt, wordt door uw provincie als voorwaarde voor afschot ter voorkoming van schade aan flora en fauna gesteld dat een soort of vegetatietype geheel uit het terrein dreigt te verdwijnen en in de directe omgeving geen vergelijkbare (groei)plaatsen met deze soort of vegetatie voorkomen. De achteruitgang van de</p>	<p>Diverse soorten komen algemeen voor in Nederland, maar andere soorten komen alleen in dit type duinlandschap voor. Die soorten dienen te worden beschermt tegen overbegrazing. Het damhert hoort ook thuis in het gebied en blijft ook in de toekomst onderdeel van de natuur in de duinen.</p>

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

	<p>genoemde algemene soorten kan dan ook geen reden zijn om zeer ingrijpende maatregelen te nemen tegen een soort die gewoon in dit gebied thuishoort.</p>	
14	<p>In opdracht van Waternet is een rapport getiteld 'Parels van de duinen' opgesteld. Hierin is speciaal gekeken naar de duinparelmoervlinder en de keizersmantel in de AWD. De invloed van damherten wat dit betreft voor de duinparelmoer zal gunstig zijn vanwege het tegengaan van vergrassing. In het FBP wordt aangegeven dat enkele braam- en ligusterstruwelen plaatselijk door middel van rasters tegen vraat worden beschermd. Dit betreft een minder ingrijpende maatregel, die zeer effectief is. De aanwezigheid van alternatieven om eventuele invloed van damherten op bepaalde plantensoorten plaatselijk te beperken is een extra argument voor onze stelling dat niet is voldaan aan de voorwaarden van de wet om toestemming te verlenen voor een zeer ingrijpende maatregel, te weten het doden van damherten.</p>	<p>Damherten hebben zowel positieve als negatieve invloed op de verschillende habitattypen in het gebied. De begrazing gaat bijvoorbeeld vergrassing tegen wat goed is voor de duinparelmoervlinder. Er moet dan ook een balans worden gevonden. Dat het aantal bloeiende planten dat nectar kan bieden aan de vlinders hard achteruit gaat door begrazing van damherten is een negatief effect. Het is niet mogelijk en bovendien onwenselijk dat in het gebied alleen nog maar liguster en braam kunnen groeien en bloeien achter een 2,5 meter hoge afrastering.</p>
15	<p>In alle rapporten wordt weinig tot geen aandacht besteed aan de positieve effecten van de aanwezigheid van een grote planteneter in de AWD. Zo blijkt uit de verschillende rapporten dat een aantal planten en vlinders juist matig tot zelfs sterk van de aanwezigheid van de damherten profiteert.</p>	<p>Dat damherten ook op een positieve manier invloed kunnen hebben op hun omgeving is niet in geschil. De rapporten concluderen slechts dat bij het huidige hoge aantal damherten de positieve invloed omslaat naar een negatieve.</p>
16	<p>In de ontwerpontheffing wordt gesteld dat het noodzakelijk zou zijn om de populatie binnen de leefgebieden te beperken, omdat daardoor de druk op het leefgebied afneemt en de damherten minder de neiging zouden hebben om het leefgebied te verlaten. Dit is een verkeerde voorstelling van zaken. De groei zal dan snel gaan afvlakken en uiteindelijk tot stilstand komen. Op dat moment levert het leefgebied nog steeds voldoende voedsel en ruimte voor de dan aanwezige dieren, maar zal er geen groei meer optreden. Op dat moment zal de aanwas alleen nog optreden ter compensatie van de sterfte.</p>	<p>De groei van de populatie zal pas afvlakken en tot stilstand komen als voedselschaarste optreedt en de dieren in de magere delen van het jaar door honger en ziekten zodanig verzwakken dat ze doodgaan. Ook zullen verzwakte dieren inderdaad een verminderde vruchtbaarheid hebben. Dit zal echter niet eerder optreden dan nadat de begrazingsdruk op het gebied nog eens flink is toegenomen, met negatieve effecten op allerlei andere soorten. En, wanneer binnen het gebied het voedsel op is, maar buiten het gebied volop voedsel beschikbaar is zal dit voedsel toch een aantrekkingskracht op de damherten hebben.</p>
17	<p>Ook als de populatie zou worden gedecimeerd, zullen jonge mannelijke damherten zich toch op gezette tijden buiten het leefgebied begeven. Het afschot zal dat niet voorkomen.</p>	<p>Dat is inderdaad niet helemaal te voorkomen met het beheer. Maar als er meer ruimte beschikbaar is binnen het gebied zullen er toch in ieder geval wel minder jonge mannetjes buiten het gebied treden omdat zij ook binnen het leefgebied nog expansie ruimte hebben.</p>

omgevingsdienst
HAAGLANDEN

18	Door het afschot en de daarbij behorende hormoonstress zal het aantal geboorten onder damherten toenemen. Het gevolg daarvan is dat er veel meer geschoten moet worden om het 'doel' te halen. Aangezien dat doel ook niet in korte tijd bereikt kan worden, zullen er in de praktijk niet 2000 exemplaren, maar in totaal een veelvoud daarvan geschoten moeten worden. Dit afschot zal tot in lengte van jaren moeten worden volgehouden. Dit heeft een enorm negatief effect op alles en iedereen. De enige die hier voordeel van heeft, betreft een select groepje jagers.	Er zullen inderdaad meer dan 2000 damherten geschoten moeten worden om tot de streefstand te komen. Hier is ook al rekening mee gehouden in het uitvoeringsplan (bijlage 9 van het FBP damhert). Omdat de damherten zich zullen blijven voortplanten, ook nadat de streefstand is bereikt, zal beperkt afschot noodzakelijk blijven.
Nr	Zienswijzen Stichting Duinbehoud	Reactie
1	Het door Alterra uitgevoerde onderzoek naar het aantal damherten dat kan leven in de AW-duinen op basis van het natuurlijk voedselaanbod houdt geen stand. Dit onderzoek is gebaseerd op een rekenmethode die is ontwikkeld voor edelherten, wilde zwijnen en reeën op de Veluwe. Die situatie is niet vergelijkbaar met de situatie van de damherten in de duinen.	Het door Alterra uitgevoerde onderzoek is de best beschikbare informatie die er momenteel is voor het bepalen van een streefstand.
2	De monitoring van de populatieontwikkeling van het damhert moet worden gekoppeld aan de monitoring van de natuurwaarden. Alleen dan kan worden beoordeeld of het populatiebeheer ook werkelijk leidt tot het gewenste doel.	Dat klopt. De looptijd van het huidige FBP damherten is 5 jaar. Dit FBP dient mede als onderbouwing van de onderhavige ontheffing. Tijdens de looptijd van dit FBP zal doormiddel van monitoring en onderzoek de ontwikkelingen in het gebied in de gaten gehouden worden, zodat er aan het eind van de periode zichtbaar gemaakt kan worden welk effect het beheer tot dan toe heeft op de natuurwaarden.

